

FEYZNÂME-İ MİSÂLÎ NEŞİRLERİ

Fatih USLUER¹

ÖZET

Misâli'nin *Feyznâme* isimli mesnevisi, Hurûfî felsefesinin temellerini ortaya koyması ve üslubundaki sadelik nedeniyle olsa gerek araştırmacıların dikkatini çekmiş bir eserdir. Bugüne kadar bu mesnevî üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmış, seri halinde üç makale neşredilmiştir. Hal-i hazırda da 29 varaklık bu mesnevî üzerine bir doktora tezi hazırlanmaktadır. Ancak tüm bu çalışmalarda gerek Hurûfîlerin kullandıkları şifrelerin bilinmemesi, gerek araştırmacıların Hurûfî felsefesini yeteri kadar tanımamaları nedeniyle çok ciddi okuma hatalarıyla karşılaşmaktadır.

Bu araştırmamızda, *Feyznâme* neşirlerinde karşılaştığımız hataları ve bunların nedenlerini ortaya koyarak, Hurûfî metinleri neşredek araştırmacıların dikkatli olmaları gereken noktalar gösterilmiş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Misâli, Feyznâme, Hurûfîlik.

TRANSCRIPTIONS OF MITHÂLÎ'S FAYZNÂMA

ABSTRACT

Misâli's mathnawi entitled *Fayznâme* since of demonstrating the essence of Hurûfî philosophy and its plain style called researchers' attention. Untill now, *Fayznâme* was translated in a master thesis and in three article serial. Actually a PhD thesis is being prepared on this 29 sheet mathnawi. However in all of these works, since of the abundance of hurufi ciphers in the manuscripts and the researchers are lacking in information about Hurufism, we witness serious transliteration mistakes.

In this paper, we will demonstrate the important transliteration faults that we encountered in the *Fayznâme* publications and the reasons of these mistakes.

Key words: Mithâli, Fayznâme, Hurufism.

1 Yard. Doç. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, el-mek : fusluer@yahoo.com

GİRİŞ

Misâli'nin 29 varaklık *Feyznâme* adlı mesnevîsinin neşrini Nimet Tohumcu, yüksek lisans tezinde, Hacı Yılmaz da üç ayrı makale halinde yapmıştır. Hacı Yılmaz'ın makalesinde yaptığı *Feyznâme* neşri, maalesef Nimet Tohumcu'nun daha önce yapmış olduğu yüksek lisans tezindeki neşirden daha hatalı ve oldukça eksiktir.

Hacı Yılmaz, neşrinde esas aldığı nüshayı belirtmemiştir. Nimet Tohumcu'nun esas aldığı nüsha Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Kitaplığı, Âgâh Sırrı Levent Bölümü, no: 412'deki oldukça hatalı bir nüshadır.

Yapılan bu iki çalışmada okunamayan ve yanlış okunan kelimelerin en temel nedeni, naşirler tarafından Hurûfî felsefesinin ve Hurûflerin kullandığı şifrelerin yeterince bilinmemesidir. Durumun ciddiyetinin anlaşılması adına Hacı Yılmaz'ın makalesinde 200 civarında kelimenin okunmamış olduğunu söyleyebiliriz ki yanlış okunan kelimeleri de bu hesaba dahil ettiğimiz zaman yapılan *Feyznâme* neşrinin ne dediği anlaşılmayan garip bir metin olarak karşımızda durduğu görülecektir. Hurûfî metinleri üzerine ileride yapılacak çalışmalar açısından faydalı olacağı düşüncesiyle yapılan yanlışları örneklendirmek yerinde olacaktır.²

I. Hurûfî Şifrelerin Bilinmemesi

Hurûfî metinlerinin neşrindeki hataların önemli bir kısmı Hurûflerin kullandıkları şifre sembollerin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Hacı Yılmaz *Feyznâme*'nin ikinci³ beytini

2. *Ya'nî bismillahtan iste Âdemî*

Ya'nî hak sultân her dû âlemi

şeklinde okumuştur (Yılmaz 2000a: 98). Oysa ikinci mısra, *Fazl-ı hak sultân-ı her dû âlemi* şeklinde okunmalıdır. Burada şifreyle ifade edilen Fazl ismi araştırmacı tarafından “yani” olarak okunmuştur. Bu noktada tamlamada yapılan hata ve ilk mısradaki “Âdemî” olması gereken kelimenin “Âdemî” şeklinde okunması da beyti anlamsız hale getiren diğer yanlışlardır.

Diğer bir örnek de mesnevînin, aynı nâşir tarafından aktarılan şu beytidir:

69. *Viridi sana nutk-ı demden nişân*

Alleme'l-esmâ budur rûşen beyân

2 Nâşirlerin yaptıkları okuma hataları bir yana beyitleri numaralandırırken dahi yaptıkları hatalar, çalışmalarda dikkatsizliği gözler önüne sermektedir. Örneğin Tohumcu, neşrindeki 155. beyitin, 151. numarayla verdiği beytin düzeltilmiş hali olduğunu fark etmeyerek ayrı ayrı yazmış, yine 528. numaralı beyitin 526. numarayla verdiği beytin düzeltilmiş hali olduğunu fark etmeyerek, ayrı ayrı yazmıştır. 735. beyiti de yazma eserde görmeyerek atlamıştır. Hacı Yılmaz da, arka arkaya iki beyite aynı numaraları (163, 269, 278) vermiş, 189'dan 200. beyite atlamıştır. 306. beyitten tekrar 305'e geçmiştir vs.

3 Beyitlerin başındaki numaralar, naşirlerin çalışmalarında kullandıkları beyit numaralarıdır. Beyit numaraları, her iki naşir tarafından da verildiği için ayrıca sayfa numarası beyitlerden sonra gösterilmemiştir.

İlk mısradaki “dem” şeklinde okunan kelime, Hurûflerin “Âdem” için kullandığı diğer bir şifre semboldür. Metin içerisinde fazla miktarda kullanılan bu şifre, maalesef her seferinde “dem” şeklinde okunmuş, bu beyitte de görüldüğü gibi beyitin anlamını tamamen bozan bir hale gelmiştir.

Hurûfî felsefesinin temelini oluşturan Arap alfabesindeki 28 ve Fars alfabesindeki 32 harfin Farsçaları ki “bist o heşt” ve “si o do”dur, Hurûfî metinlerinde şifre sembollerle gösterilen kelimelerin başında gelmektedir. Bu denli önemli olan ve metin içerisinde bol miktarda geçen kelimelerin okunmamış olması da H. Yılmaz’ın neşrini anlaşılabilir bir hale sokmaktadır. Örneğin

75. *Yedi () ve sekiz ve ()*

Gösterir birdir veliyken cümle bu

şeklinde okunan beyit bu haliyle şairin maksadını ifadeden uzaktır. Beyit aslında şöyle okunmalıydı:

Yedi bist o heşt u sekiz si o do

Gösterür birdür velikin cümle bu

Her ne kadar, çok rastlanılan bu şifre sembollerden çok az bir kısmını Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûfî Metinleri Kataloğu*’nda vermiş olsa da, Hacı Yılmaz bunları görmeden de anlamdan yola çıkarak bu kısaltma sembollerin karşılıklarını bulabilirdi. En basitinden *Feyznâme*’nin şu son beytinde boş bıraktığı kelimenin “otuz iki” veya aynı anlama gelen Farsça “si o do” olduğunu, beyitte verilen 1056’yı otuz üç bölmesi yeterliydi:

1055. *Hem bin elli altı beyt temâm*

Otuz üç kez () dür ve’s-selâm

Nimet Tohumcu da şifreleri bilmemesi nedeniyle bazı hatalar yapmıştır. Örneğin 257. beyitten sonra gelen “Der-beyân-ı şast u şest-i üstühân-ı Âdem aleyhi’s-selâm” şeklindeki bölüm başlığında Farsça 360 demek olan “si sad o şest” şifre kelimesini yanlış okuyarak “şast u şest” demiş, ayrıca sayı ifade eden bu kelimeyi “üstühân”la terki ederek hata etmiştir. Netice itibarıyla başlığın “Der beyân-ı si sad o şest üstühân-ı Âdem aleyhi’s-selâm” şeklinde okunması gerekirdi. Bir sonraki bölüm başlığında da benzer hatayı yapan Tohumcu, “Der-beyân-ı si sad o şest derecât-ı felek” yerine “Der-beyân-ı sî-sat-ı derecât-ı felek” demiştir.

II. Hurûfîliğin Bilinmemesi

Yapılan neşirlerdeki hataların veya boşlukların önemli bir kısmı, Hurûfî şifre sembollerden kaynaklanıyor olsa da, eserde anlatılanların anlaşılmasını olma-

sı veya Hurûfliğin bilinmemesi de bir dizi hatalara yol açmıştır. Örneğin Nimet Tohumcu'nun

14. *Bildi çün yigirmi sekiz harfi ol*
Pâ vü çâ vü jâ vü nâya buldı yol

şeklinde ve Hacı Yılmaz'ın

14. *Bildi çün yigirmisekiz harfi ol*
Pâ vü çâ vü râ vü kâf buldu yol

şeklinde okuduğu beyitlerin

Bildi çün yigirmi sekiz harfi ol
Pâ vü çâ vü jâ vü gâya buldı yol

şeklinde okunması gerektiği, Hurûfliği bilenler için gayet açıktır. Zira burada, 28 harfi kullanarak konuşan Hz. Peygamber'in, bu 28 harfi bildiği, bunun yanında kendi nutkunda gelmeyen ancak Âdem'in nutkunda gelen pe, çe, je ve ge harflerine de ulaşmış olduğu ifade edilmektedir. Nimet Tohumcu, aynı hatayı

80. *Pâ vü çâ vü jâ vü nâ açdı sana yol*
Âdemün sırrını ya'ni anda bul

beyitinde yapmıştır. İlk mısıradaki harfler “pâ vü çâ vü jâ vü gâ” olmalıdır. Hacı Yılmaz'ın

396. *İki oldı huthesi hem kıl nazar*
Virdi pâ vu çâ vu ja ki dan haber

şeklinde, Nimet Tohumcu'nun

391. *İki oldı hutbesi gel kıl nazar*
Pâ vü çâ vü jâ vü nâdan al haber

şeklinde okuduğu beyit de aynı çerçevede değerlendirilebilir ki beyitin şöyle okunması gerekirdi:

İki oldı hutbesi hem kıl nazar
Virdi pâ vü çâ vü jâ gâdan haber

Bu denli temel bir bilgi, doğal olarak eser içerisinde çok fazla sayıda geçmektedir. Nimet Tohumcu 656 numarayla aktardığı beyitte “pâ vü çâ vü jâ vü nâ” yanlışını korurken, Hacı Yılmaz, aynı beyiti okurken “pâ vü çâ vü jâ vü fâ” versiyonunu da ortaya koymuştur:

659. *Pâ vü çâ vü jâ vü fâyı gösterür*
Kûteh ihrâmun delîl-i uş budur

Çok açıktır ki bu beytin de

Pâ vü çâ vü jâ vü gâyı gösterür
Kûteh ihrâmun delîli uş budur

şeklinde okunması gerekirdi.

H. Yılmaz tarafından okunan şu beyitler de bu bağlamda verilmesi gereken örneklerdendir:

65. *Bî-i bîsmillahirrahmanirrahim*
Buyurun arş-ı tâmmede () kadîm

66. *Ya 'ni bî'dür demî hâkî ey yâr*
Bîlesin olsan eger sen sana yâr

67. *Harf-i bî'yi iledir yî yi ile*
Üç yî mevcûd oldi ya 'ni bî ile

68. *Hem cümlede bî ikidür ey zekî*
Üç yî onardür olur otuz iki

Oysa Misâlî burada,

Bî-i bismi 'l-lâhi 'r-rahmâni 'r-rahîm
Buyurur Arşnâme 'de Fazl-ı kadîm

Ya 'ni bîdür Âdem-i hâkî ey yâr
Bîlesin olsan eger sen sana yâr

Harf-i bî yî iledir yî yî ile
Üç yî mevcûd oldi ya 'ni bî ile

Hem cümlede bî ikidür ey zekî
Üç yî onardur olur otuz iki

demıştır. Zira bahsedilen konu, Fazlullah'ın *Arşnâme*'de söylediği, bismelenin be'sinin Âdem olduğudur. Burada Misâlî, be harfinin bî (بى) şeklinde ye ile telaffuz edildiğini, ye harfinin de yî (يى) şeklinde yine ye harfiyle telaffuz edildiğini söyler.

Durum böyle olunca be harfinin telaffuzunda, buna Hurûfîler eczasında derler, ortaya çıkan iki harfin (ب ي) ve bunlardan ye'nin eczasındaki iki harfin (ي ي) ebcedleri (cümel hesabı) toplama, son beyitte söylendiği gibi, 32'ye eşit olur.

Nimet Tohumcu'nun neşrinde

66. *Ya 'ni bî der Âdem-i hâkî i yâr*

şeklinde okuduğu mısradaki “bî der” kelimesi “bîdür” şeklinde olmalıdır. Bunun daha iyi anlaşılması için *Arşnâme*'nin ilgili beytini ve anlamını verelim:

م ی ح ر ل ل ا د ل ل م س ب ئ ب
م ی ح ر و ی د ی ا ت س ی ک ا خ م آ

“Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm'in bîsi, Âdem-i Hâkî'dir ey dîv-i racîm”.

Fazlullah'ın *Arşnâme*'si, Hacı Yılmaz tarafından “arş-ı tâmm” terkihiyle gadre uğratıldığı gibi şu beyitte de Fazlullah'ın meşhur eseri *Câvidânnâme* benzer bir uygulamaya maruz kalmıştır:

1047. *Câvidân-ı nâmederdür bu beyân*
Vâr mahallinde taleb kıl ey civân

Beytin ilk kelimesinin “Câvidânnâme'dendür” olması gerektiğini yine de belirtelim.

Misâlf'nin dile getirdiği düşüncenin anlaşılmasıyla ilgili bir başka örnek Nimet Tohumcu'nun aktardığı şu beyittir:

82. *Bî cümelde bâ yile iy merd-i râh*
On ikidir on iki iy hatt-ı güvâh

83. *İki eczâ on dördür hem ayân*
Âdemün on dört hatun eyler beyân

84. *Bî-nukatla beşdür ism-i Âdemi*
On ikiyle heft olur Fazl bu demi

85. *Vardı bî sûret-i tûnun sırrına*
Fehm kıl bî kimdürür hem sırrı ne

Hacı Yılmaz ise aynı beyitleri şöyle aktarmıştır:

81. *Bî cümlede yâ ile ey merd-i râh*
On ikidir on iki hatt-ı kuvâh

82. *İki eczâ ile on dördtür iyân*
Memin on dört hattun eyler beyân

83. *Bî noktala beş olur ey demi*
On ikiyle heftedür bil bu demi

84. *Vardı bî hefte sal sırrına*
Fehm kıl bi kimdürür hem sırrı ne

Bu haliyle hiçbir anlam ifade etmeyen bu beyitlerde Misâlî, oysa şöyle demektedir:

Bî cümelde yâ ile ey merd-i râh
On ikidür on iki hatt-ı güvâh

İki eczâ ile on dördtür ayân
Âdem'ün on dört hattun eyler beyân

Bî nukatla beş olur ey Âdemî
On ikiyle hifdehdür bil bu demi

Vardı bî hifdeh salâtın sırrına
Fehm kıl bî kimdürür hem sırrı ne

İlk beyitin ikinci mısraında on iki hat mukabilinde olabilmesi için ebced değeri iki olan be harfinin telaffuzda ebced değeri on olan ye harfiyle okunması gerekir. Dolayısıyla Nimet Tohumcu'nun okumasında ilk mısraın, her ne kadar kâtip de yanlış yazdıysa da, “Bî cümelde yâ ile iy merd-i râh” şeklinde olması gerekirdi.

Bu dört beyitte anlatılmak istenen şudur: Be harfinin eczasındaki iki harfin (ب ي) ebcedleri toplamı 12, iki harfle birlikte 14 olur (Tohumcu'nun “iki eczâ on dördtür” aktarımı bu nedenle yanlıştır). Bunlar 12 ve 14 hat mukabilindedir. Be harfinin eczasındaki iki harf, üç nokta (ب ي) ve bu iki harfin ebcedleri toplamı 17'ye eşit olur ki hazarda bir günde kılınan rekatlar mukabilindedir. Dolayısıyla son beyitteki “hifdeh salât” kelimelerinin “hefte sal” olarak okunması metnin bağlamından uzak kalınmış olduğunun en açık göstergesidir.

Hız. Âdem'in yaratıldığı ve kendisine rûhun üflendiği gün olan Cuma günü, bu özelliğiyle Hurûfî literatüründe geniş yer bulmuştur. Cuma günü hatibin, hutbe vermek için minbere kılıç ile çıkması sünnetinin yorumlandığı şu beyit, Hacı Yılmaz'ın ve Nimet Tohumcu'nun okuyuşunda bağlamın dışında kalmıştır:

400. *Remziyle dimekdür dem kevnîdür*
Cum'a hem fehm itmeyenler devnîdür

395. *Remz ile dimekdür Âdem kevnîdür*
Cum'a kim fehm itmeyenler dînîdür

Oysa beyit,

Remz ile dimekdür Âdem günîdür
Cum'ayı fehm itmeyenler dînîdür

şeklindedir ve söz konusu sünnetin, remzle Cuma'nın Âdem'in günü olduğunu ifade etmektedir. Bu sünnetle ilgili açıklamaların devamında Feyznâme'den bir beyit, Hacı Yılmaz ve Nimet Tohumcu tarafından şöyle okunmuştur:

402. *Ya'ni girdür şol ki Cum'a sırrına*
İrmedi tâ kim irince gavrına

397. *Ya'ni kabrdür şol ki cum'a sırrı ne*
İrmedi tâ kim irince gavrına

her ikisi de birbirinden anlamsız bu beyitlerin okunmasındaki yanlışlık, müstensihlerin de konuyu takip edememelerinden kaynaklanıyor olsa gerektir. Konuyu tekrar hatırlatacak olursak, bu beyit, Cum'a hutbesine imamın kılıç ile çıkmasının ne gibi bir mana ifade ettiği üzerine söylenmiş bir beyittir. Dolayısıyla imam elinde kılıçla çıkarak aslında şöyle demek istemektedir: “Cum'anın hakikatine ulaşmaya kadar, onun sırrına ulaşmamış kişiyi kır, yani öldür.” Yani aslında beyit şu şekilde okunmalıdır:

Ya'ni kır dir şol ki Cum'a sırrına
İrmedi tâ kim irince gavrına

Nitekim bir sonraki beyitte de “fa'dribû fevka'l-unuk” (boyunlarını vurun) cümlesinin geçtiği ayete [47/4] telmihte bulunulmuştur.

Yukarıda “Âdem kevnîdür” cümlesinde yapılan Kevn-Gün kelimelerinin karıştırılmasıyla ilgili örnekler de mebzul miktarda karşımıza çıkmaktadır. Bu vesileyle Nimet Tohumcu'nun şu beyti nakledişi de örnek olarak verilebilir:

318. *Bu derecdür günde seyrânî günün*
Anlarisen yeg ola günden günün

Oysa beyitin şu şekilde okunması gerekmektedir:

Bir derecdür kevnde seyrânî günün
Anlar isen yeg ola günden günün

Yaratılışın yedi gününü tahlil eden beyitlerden birini Nimet Tohumcu şöyle okumuştur:

429. *Didi günün saati ey merd-i dîn*
Anla seksen dört olur bilgil yakîn

Burada seksen dört saat olan şeyin, her biri on ikişer saat olan “yedi” gündüzün saatleri toplamı olduğu gayet açıktır. Dolayısıyla “Didi” kelimesinin “Yedi” olarak okunması gerekirdi.

Kün emrini oluşturan harflerden olan kaf ve nûn harflerinin eczalarındaki 6 harf üzerine söylenen şu beyit, Nimet Tohumcu’nun aktardığı şekliyle bir mana ifade etmektedir:

433. *Oldı tevhîdi şehâdetdür sefer*

Altı var kıl olasın çün dir sefer

Maksudu ifade etmesi için beyitin ilk mısraı “Oldı tevhîd-i şehâdet der-sefer” şeklinde okunmalıdır. Zira seferde olan bir kişi, kıldığı farz namazlarda, teşehhüd için yani “tevhîd-i şehâdet” için altı kere oturmaktadır. Aynı şekilde, N. Tohumcunun

434. *Ya’ni tokuzdur teşehhüddür hazar*

[Turma] kıl çünkim olasın hem makar

şeklinde okuduğu beytin ilk mısraı “Ya’ni tokuzdur teşehhüd der-hazar” şeklinde okunmalıdır. Tohumcu’nun konudan ayrıldığına diğer bir göstergesi olarak naklettiği şu beyti inceleyelim:

439. *Kâf ile nûn ya’ni dördürür hemân*

Nokta-i nûnun birin tarh it revân

Beyit, Cum’a günü kılınan farz rekatlardaki sekiz teşehhüdün, kâf ve nûnun sekiz alâmeti mukabilinde olduğunu ifade etmek için söylenmiştir. Nitekim kâf harfinin eczâsında (ف ا ك) üç harf ve bir nokta yani 4 alâmet vardır. Nûn harfinin eczasında (ن و ن) üç harf ve iki nokta yani 5 alâmet vardır. İkinci mısradaki nûnun bir noktasını çıkarmamız söylendiğine göre, üç harf ve bir nokta yani 4 alâmet olacaktır. Dolayısıyla Tohumcu ilk mısradaki “dörderdür” kelimesini, “dördürür” şeklinde okuyarak karışıklığa sebebiyet vermiştir.

Nimet Tohumcu şu beyti aktarırken, Bilâl ismini oluşturan harflerin eczalarındaki (ب ي ب) harf ve nokta toplamının on beş olduğunu hesaplamamış olsa gerek ki “bâ-nukat” (noktalarla) yerine “bî nukat” (noktasız) terkinde bir terslik görmemiştir:

543. *Bî vü lâm ü lâm elifdür bî nukat*

Der-aded on beş hisâb-ı bî-galat

Bilâl ismini oluşturan harflerin ebcedinin (cümel hesabı denir cümle değil) altmış üç olduğunu, yukarıdaki beyitteki 15 alâmet ile ancak 63’ün toplamının 78 olacağını da hesaplamamış olduğundan olsa gerek bir sonraki beyti şöyle aktarmıştır:

544. *Altmış olur cümlede gel işte say*

Bulasın yetmiş sekiz ey ehl-i rây

Aynı beyitler, Hacı Yılmaz tarafından şu şekilde okunmuştur:

544. *Bî u lâm u lâmelifdür bâ-nukât*

Dür aded on beş hisâb it bî-galât

545. *Altmışüç olur cümlede o şedde sây*

Bulasın yetmiş sekiz ey ehl-i rây

Burada geçen “o şedde” (ددهش وا) kelimesinin aslında “uşta” (دثشوا) olduğunu, zira Bilal isminde şedde ile ilgili bir durum söz konusu değildir, “dür aded” (دع رد) kelimesinin de “der-aded” olarak okunması gerektiğini söyleyebiliriz.

Kıblenin ilk olarak Kudüs’teki Mescid-i Aksâ olduğunu daha sonra Allah’ın emriyle Kâbe olarak değiştirildiğini ifade etmesi gereken beyit Nimet Tohumcu’nun şu aktarımında “Kudüs” yerine “Kuddüs”, “evvel” yerine “ol” dendiği için maksûdu ifade edememiştir:

587. *Kuddüs idi ol niçün oldı Hicâz*

Ahmed [ol dem] eyledi cây-ı niyâz

Hadiste kendisi için “sütten beyazdı” denilen Hacerü’l Esved ile yüzdeki hatlar arasındaki ilişkiyi, “yedi hattın süt ile beslenmesi” ile açıklayan Misâli’nin şu beyti

Yedi hatt şîr ile bulur perveriş

Ma’ni-i nâzikdürür fehm it iriş

Hacı Yılmaz tarafından şöyle okunmuştur:

633. *Yedi hatt-ı şîr ile bulur pervereş*

Ma’na-i nazenündürür fehm it iriş

Bu okumadaki Osmanlıca ile ilgili hatalar bir yana, “hatt-ı şîr” ifadesiyle Hurûfiliğe ait bir malumat, yanlış okumaya kurban gitmiş durumdadır.

Hacda şeytanın taşlanması, şeytanın insan yüzündeki hatları bilmemesiyle açıklayan Misâli’nin şu beyti

Görmedi çün sûret-i Havvâ’yı dîv

Başladı bâ hud’a u mekr u garîv

Hacı Yılmaz tarafından konunun tamamen dışında, anlaşılması imkansız bir şekilde şöyle verilmiştir:

668. *Görmedi çün suret-i hayvan deyü*

Başladı bâ hud’a ve mekr u -----

Nimet Tohumcu, Hurûflerle dağın insan vücudundan, mağara (kehf)nin da vücuttaki deliklerden kinaye olarak kullanıldığını bilseydi, Âdem'in vücudundaki 12 delikten bahseden bölümdeki şu beyitte, “mana dağı” anlamına gelen “Kûh-ı ma'nî” terkîbini kullanmazdı:

227. *Kûh-ı ma'nîde [hemân] kehfün hisâb*
İste çün Mûsâ bu ma'nîde cevâb

Hacı Yılmaz da aynı hatayı yapmıştır:

235 *Kûh-i ma'nisin gel it Kehfün hisâb*
İste çün Mûsâ bu ma'niden cevâb

Oysa bu beytin şöyle okunması gerekirdi:

Kûh ma'nisin gel it Kehf'in hesâb
İste çün Mûsâ bu ma'nâdan cevâb

Hurûfler, birbirine bitişik olan saç ve sakal hattının farklı hatlar olduğunun bilinmesi için kadınlarda ebî hatların bulunmadığını söylerler. Bu çerçevede şöyle okunması gereken beyit

Hatt-ı ârızdan degildür hatt-ı ser
Ya'ni başka hatdurur ender makar

Hacı Yılmaz'ın şu okumasıyla maksadı ifade etmekten uzak bir şekilde aktarılmıştır:

681. *Hatt-ı arızdan degüldür hatt-ı sır*
Ya'ni başka hatdurur ender makar

Yüzde bulunan hatlar, bir taksime göre on hattır. Bunlar, bir saç-sakal, iki kaş, dört kirpik, iki bıyık ve bir anfekadır (Usluer, 2009: 351). Misâlî'nin bu konudan bahseden beytini Hacı Yılmaz şöyle nakletmiştir:

814. *Hatt-ı arız hatt-ı ser birdür didi*
Unıkala sâyirîn on eyledi

Bu beyite, bu haliyle anlam vermek imkânsızdır. Oysa Misâlî, on hatta işaretten şöyle demektedir:

Hatt-ı ârız hatt-ı ser birdür yedi
Anfekayla şâribin on eyledi

Bu beyitin devamında, bu on hattın yüzdeki beyazlıkla birlikte 11 hat olduğunu, daha önceki beyitlerde de, yedi ümmî hat, yedi ebî hattın istivâ hattı geçtikten sonra, saç

ve anfekanın ikiye bölünmesiyle sekizer hat olduğunu, yüzdeki beyazlıkla birlikte de toplamının 17 hat olduğunu belirtmiştir. Hacı Yılmaz, bu konuyla ilgili bir beyti

820. *Oldu mânend-i Hızır misli sefer*
Kıl tefekkür ez hüdâ-yı vâr ger

şeklinde, aynı beyti Nimet Tohumcu,

813. *Oldı mânende-i Hızır misl-i sefer*
Kıl tefekkür ez hudâ-yı dâd-ger

şeklinde aktarmıştır. Ancak çok açıktır ki Misâlî burada şunu söylemiştir:

Oldı mânend-i hazar misl-i sefer
Kıl tefekkür ez-hüdâ-yı kârger

Zira yüzdeki 17 hat, hazarda (Hızır'la ilgisi yoktur), yani mukîm olan kişinin bir günde kıldığı 17 farz rekat, 11 hat da seferî olan kişinin bir günde kıldığı 11 farz rekat sayısındadır.

362. *Beş nemâzı yine üç kısım iyledi*
Hem Hızır cem'a sefer ism iyledi

363. *Oldı on yedi Hızır on bir sefer*
Cem'a on beş oldı ez hem kârger

beyitlerinde de Hacı Yılmaz aynı hatayı yaparak, hazar, Cuma ve seferde farklı sayılardaki farz rekatlara atıfta bulunulduğunu gözden kaçırmıştır. Dolayısıyla ilk beytin ikinci mısraı, “Hem hazar Cum’a sefer ism eyledi” şeklinde okunmalıdır. İlk mısradaki “yine” kelimesinin de beyitin siyak ve sibakından, daha da önemlisi beyitin anlamından hareketle “niye” olarak okunması gerektiği de açıkça görülmektedir. İkinci beyitteki “Hızır” ve “Cem’a” kelimelerinin de “hazar” ve “Cum’a” şeklinde okunması gerekmektedir.

807. *Bir dahi hatt-ı beyazın âşikar*
Hefde oldu çün hazır kıl itibâr

beytinin son mısraında da hazarda (hazır değil) kılınan 17 (Farsça hifdeh) farz rekat dile getirilmiştir. Dolayısıyla bu mısra da “Hifdeh oldı çün hazar kıl i'tibâr” şeklinde okunmalıdır.

Hurûflüğün elifbesi mahiyetinde olan hatların ifade edildiği şu beyitte, Hacı Yılmaz'ın aktardığı “müjde” kelimesinin “müje” yani kirpik, “burnun bıyığı” gibi komik bir

anlama gelen “şârib-i bînî” terkinin de bıyık ve burun içindeki kıllara işaret eden “şârib u bînî” şeklinde olması gerektiğini hatırlatmakta fayda olduğu görülmektedir:

809. *İki ebru çâr müjde ey civân*

Şârib-i bînî ile ondur iyân

Hatlardan bahseden diğer bir beyitte de temel bilgi eksikliğinden kaynaklanan hatalar yapılmıştır. Hacı Yılmaz’ın naklettiği şu beyti inceleyelim:

619. *Çaride hatt-ı reh-i Âdem ey yâr*

Yerlerile beyt-i heşdür aşikâr

Beyitteki “çaride” kelimesinin “çârdeh”, yol anlamına gelen “reh” kelimesinin, yüz anlamına gelen “ruh” şeklinde okunması gerekmektedir. Nitekim konu, Âdem’in yüzündeki 14 hattır. Yerleriyle, yani mahalleriyle dediğine göre 14 hattın 14 mahalli olması gerçeğinden hareketle, sekizin evdir veya sekiz evdir gibi ilgisiz bir anlama gelen “beyt-i heşdür” şeklinde aktarılan terkinin, 28 anlamına gelen “bist o heşt” şeklinde olması gerektiği de ayrıca belirtilmelidir.

Nimet Tohumcu da şu beyitteki maksudu anlamamış görünmektedir:

106. *İki sekiz hem olur on altı hat*

Si vü düdür nâ-mahal düşmem galat

Misâli, bu beytin sibakında Âdem’in yüzündeki 7 ümmî ve 7 ebî hattı zikreder. Hatt-ı istivânın geçmesiyle saç ve anfekanın ikiye bölünmesinden dolayı iki sekiz hattın ortaya çıktığını söyler ki “on altı hat” budur. Bu on altı hat mahalleriyle, yani “bâ-mahal” 32 hat olur, Tohumcu’nun aktardığı gib “nâ-mahal” değil.

Misâli, insan vücudundaki 32 harfin zuhûrunu izah ederken dişlerden bahis açar. Zira insanın ağzında 28 veya 32 diş vardır. Hacı Yılmaz, ilgili beyti şu şekilde okumuştur:

840. *Dört sekizdür () dendân hem*

Biri dahî dört sekiz ey muhterem

Beyitte boş bırakılan yerde, Hurûfî sembollerden “si o do” yazmaktadır. İkinci beyitin başı da Yiri olmalıdır. Yani beyit aslında,

Dört sekizdür si o do dendân hem

Yeri dahî dört sekiz ey muhterem

demektedir ki, dişlerin 32 sayısının olduğu gibi, yerlerinin yani mahallinin de, önden ve arkadan dışı saran dış eti nedeniyle sekiz kez sekiz yani iki kere otuz iki tane olduğunu ifade etmektedir. Bir sonraki beyitte bu açıkça söylenmiştir:

Pîş u pes hem lahm-ı dendân ey civân

Oldı sekiz kez sekiz ez-gayb-dân

Nimet Tohumcu'nun da

170. *Şeş cihetle dört si vü düden i yâr*

İste bist ü çâr otuz iki bî var

171. *Ya'ni on altı yigirmidür dile*

Kırk kez otuz ikiden geldi dile

beyitleriyle, metinden koptuğu anlaşılmaktadır. Zira dört alamet üzerinden (diş, diş mahalli, ön ve arkadaki diş etleri) oluşan 32 diş (dört si o do) altı yön (şeş cihet) ile çarptığımızda 24 (bist o çâr) kez 32 (si o do)'yi elde ederiz. İlk beyitte “bî”nin yeri olmadığı gayet açıktır. Devamında ise Misâlî, ilk beyitte elde edilen 24 kez 32'deki 24 üzerine, 4 alameti (diş, diş mahalli, ön ve arkadaki diş etleri) 4 unsurla çarparak elde edilen 16'yı ekliyor ve 40 kez 32'ye ulaşıyor. Dolayısıyla ikinci beyitte de “yigirmidür dile” ibaresinin “yigirmi dördile” şeklinde okunması gerekirdi.

Hacı Yılmaz neşrinde, nâşirin konuya hâkimiyetinin zayıflığını gösteren diğer bir örnek de şu beyittir:

869. *Asıl-ı Kurân () dür ey civân*

Elif u bî tâ be bî ez gaybdân

İlk mısradaki boş bırakılan yerin 28 olduğu açıktır. Zira Kuran'ın aslı, 28 harfdir. İkinci mısradaki buna açıklık getirilmiştir. Ancak yukarıdaki şekliyle bu, bir mana ifade etmemektedir. Beyit, ancak şu şekilde okunduğunda maksudu ifade edecektir:

Asl-ı Kur'ân bist o heştdür ey civân

Elif u bî tâ-be-yî ez gayb-dân

Yani Misâlî, bu 28 harfi, elif, bî...yî'ye kadar diyerek özetlemektedir.

Nimet Tohumcu, 28 harfin 22 noktası olduğunu ifade eden beytin akabindeki beyti,

368. *Yani kim harf-i nukat pencâh olur*

Ki ânı Hak'dan fehm iden âgâh olur

şeklinde okumuştur. Anlamı vezne kurban ettiği anlaşılan Tohumcu'nun, “noktaların harfi” anlamına gelen “harf-i nukat”ın elli olmadığını akılda tutması gerekirdi. Dolayısıyla beytin ilk mısraı, elimizdeki nüshada da görüldüğü gibi “Ya'ni kim harf u nokta pencâh olur” şeklinde olmalıdır.

Diğer bir çarpıcı örnek, Hacı Yılmaz'ın

920. *Hî sekizi ikiyüz ender cümel*

Harf-i fî seksendür ez zât-ı ezel

şeklinde Nimet Tohumcu'nun

911. *Hay sekizdür rî iki yüz ender cümel*

Harf-i fî seksendür ez zât-i evvel

şeklinde okudukları beyittir. Bu beyitin hiçbir mana ifade etmediği ortadadır. Sekiz, hî (ح) harfinin, seksen de fî (ف) harfinin ebcedidir. En azından bu ipuçlarından hareketle H. Yılmaz'ın, sayısal değeri iki yüz olan rî (ر) harfini, N. Tohumcu'nun da ebced değeri sekiz olan hî (ح) harfini metinde araması icap etmekte ve beyti şöyle okumaları gerekmektedir:

Hî sekiz rî iki yüz ender-cümel

Harf-i fî seksendür ez Zât-ı ezel

Yani ebced değeri 280 yani 9 kere 32 olan bu üç harfin, harf (فرح) kelimesini oluşturduğu fark edilip, “rı” harfinin beyitteki varlığı fark edilmeliydi.

Gayr-ı mükerrer mukattaat harflerinin sayısı 14 tanedir. Bu 14 harf (ق ح ط ص ع ي ه ك ر ل ا ن) okunduğu gibi yazıldığında, üç yeni harf ortaya çıkar. Bunlar elif'in telaffuzundaki (ن) fe, sâd'ın telaffuzundaki (د اص) dal, nûn'un telaffuzundaki (ن ون) vâv. Böylece bu 3 yeni harfle birlikte mukattaat harfleri 17 harf olarak kabul edilmiştir (Usluer, 2009: 205). Hurûflerin çok sık bahsettikleri bu durum Misâli tarafından da dile getirilmiştir. Hacı Yılmaz'ın

386. *Hem elifde iste fî ve sâd lâm*

Nûnda harf-i vâvi ey sâhib-i kemal

şeklinde, Nimet Tohumcu'nun

381. *İste elifde fî vü dâd ü lâm ü dâl*

Bunda harf-i vâv ey sâhib-kemal

şeklinde okuduğu beyit tam da bu durumdan söz etmektedir. Ancak elbette nâşirlerin aktardıkları şekliyle değil, şu şekliyle:

Hem elifde iste fî vü sâdda dâl

Nûnda harf-i vâvi ey sâhib-kemâl

Ana rahmine düşerek insanı oluşturan “nutfe” ile birleşerek Kuran'ın harflerini dolayısıyla Kuran'ı oluşturan “nokta” arasında karşılaştırma yapılan beyitlerden birinde, harfin temeli olan “nokta”nın da Kuran'ın üzerine indiği yani Kuran'ın özü olan 7 harfe işaret ettiği söylenir. Söz konusu beyit şöyledir:

Lafz-ı nokta çâr harf'u se nukat

Oldı hem derk eyle ânı bî-galat

Beyitte nokta (وطقن) kelimesinin oluştuğu 4 harf ve 3 noktanın toplamı olduğu söyleyerek, mâ-kablinde geçen Kuran’ın üzerine indiği 7 harfe işaret olduğu gösterilmiştir. Ancak bu beyti

952. *Lafz-ı nukat çâr-ı harf u se nukat*

Oldı hem derk iyle anı biğalat

şeklinde okuyan Hacı Yılmaz’ın, Misâli’nin maksudunu anlamadığı görülmektedir. Zira nukat (وطقن) kelimesinde, beyitte ifade edildiği şekliyle 3 nokta bulunsa da 4 harf bulunmamaktadır.

III. Temel İslam Bilgilerinin Eksikliği

Hurûfliğin naşır tarafından yeteri kadar bilinmemesi belki bir özür olarak kabul edilebilirse de, *Feyznâme*’de yapılan temel dini bilgilerle ilgili kısımlarda yapılan yanlışlıklar bizi düşündürmektedir. Mesnevî içerisinde defaatle geçen, Kuran’dan alınmış olup Hurûflerce Fazlullah’a işaret ettiği kabul edilen “men indehû ilmu’l kitâb” [13/43] cümlesi 35, 47, 132, 146, 202, 423, 837, 866 ve 964. beyitlerde Hacı Yılmaz tarafından “min indihî ilmü’l-kitâb” olarak aktarılmıştır.

Miraç gecesinde namazın ilk olarak elli vakit iken, tahfiif edilerek beş vakte indirildiğini ifade sadedinde Hacı Yılmaz tarafından

361. *Sonra tahfiif istedi Yezdân’dan*

Başa geldi oku gel Rahmândan

ve Nimet Tohumcu tarafından

356. *Sonra tahfiif itdi [hem] Yezdân’dan*

Pişe geldi okı gel Rahmân’dan

şeklinde okunan beyitlerde “Beşe geldi” yerine “Başa geldi” ve “Pişe geldi” denmesi dikkatsizlikten kaynaklanmış olsa gerektir.

Bir hadiste, Hz. Âdem’in baş ve alınının Kabe toprağından, sırt ve göğsünün (sadr ve zahrının) Kudüs toprağından yaratıldığı söylenmiştir. Bu nedenle, Hacı Yılmaz’ın

597. *Kudsdendr sadr-ı zuhrı Âdemin*

Bu iki yer efdalidr âlemîn

şeklinde ifade ettiği beyitteki “sadr-ı zuhrı” ifadesi “sadr u zahrı” olarak düzeltilmelidir. Anlam gereği de beytin son kelimesinin “âlemin” olması gerektiği açıktır. Sırt anlamına gelen “zahr” kelimesiyle ilgili benzer bir hata da H. Yılmaz tarafından

941. *Âdemin zuhrinde ey sâhib-i kemâl*

Dürr-i nokta noktadr ez zul-celâl

beytinde yapılmıştır ki beytin doğrusu şu şekildedir:

*Âdem`ün zahrında ey sâhib-kemâl
Dürr-i nutfe noktadur ez-zü`l-celâl*

Görüldüğü bahsedilen konu Âdem`in sırtındaki (zahrındaki) nutfe (nokta değil) incisinin nokta ile benzerliği üzerinedir. H. Yılmaz`ın

643. *Gel işit esar-ı binü`l-âlemîn
Anlayasın tâ rümûz-ı âlemîn*

şeklinde okuduğu beytin ilk mısraının “Gel işit esrâr-ı beyne`l alemeyn” olması gerektiği de açıktır. Zira burada, hac menasiklerinden biri olan Arafat dönüşü beyne`l alemeyn denilen yerden süratle geçmeye atıfta bulunulmuştur.

Hz. Âdem`e Allah`ın, isimlerin tamamını öğretmesini ifade eden “Alleme`l esmâe küllehâ” [2/31] ayetinin zikredildiği şu beytin ilk mısraının “Alleme`l-esmâe külden açdı râh” şeklinde okunması gerekirken Hacı Yılmaz tarafından

661. *Alleme`l-esmâe geldin açdın râh
Âdem u hâtem göründi ez ilâh*

şeklinde okunmuş olması, mühim bir hatadır.

Hz. Ali`nin bir sözünün açıklandığı bölümün sonunda geçen “Böyle dimekdür kelâm-ı şâh-ı dîn” mısraındaki Hz. Ali`yi tanımlayan “şâh-ı dîn” terkinin Hacı Yılmaz tarafından

929. *Böyle dimekdür kelâm-ı şâhidîn*

şeklinde okunmuş olması düşündürücüdür.

Kuran`ın 7 harf üzerine indiğini söyleyen “Nezele`l Kur`anu alâ seb`ati ehruhin” hadisinin başına lafzen telmihte bulunulan şu beyitten de nâşirin söz konusu hadisi duymadığı anlaşılmaktadır:

948. *Buyurur hem nuzulü`l-Kurân imâm
Ya`ni indi yedi harf üzre kelâm*

Dolayısıyla ilk mısraın “Buyurur hem nezele`l-Kurân imâm” şeklinde okunması gerekmektedir.

Şu beyitte ise “ilm-i şâh” terkinin Hacı Yılmaz tarafından yapılış nedenini anlamak oldukça güçtür:

961. *Ânnçun noktaya dir ilm-i şâh
Ârif ol kim noktadür sırr-ı ilâh*

Zira beyit, Hz. Ali'nin meşhur "İlim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı" sözüne atıfta bulunmuştur ve bu nedenle ilk mısraın "Ânın için noktaya dir ilm şâh" şeklinde okunması gerekmektedir ki bu, "Onun için Şâh, noktaya ilim der" şeklinde ifade edilebilir. Aksi takdirde, nâşirin verdiği şekliyle mısra "Onun için Şâh'ın ilmi noktaya der" gibi garip bir anlama gelecektir.

IV. Osmanlı Türkçesine Vukûfiyetin Eksikliği

Buraya kadar gösterdiğimiz hatalı okumalar, Hurûflik ve İslam bilgilerindeki malumat eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Hurûfi metinlerinin neşrinde bu iki alanla ilgili bilgi birikimi görüldüğü gibi oldukça önemlidir. Doğru bir metin neşri için her şeyden önce metnin naşir tarafından doğru anlaşılması gereklidir. Yapılan tüm terkip hatalarının naşirin metni doğru anlamamasından ve vezin bilgisinin yetersizliğinden kaynaklandığı bilinmektedir. Elimizdeki iki *Feyznâme* neşrinde de bunun örnekleri, burada zikredilemeyecek kadar fazladır. Araştırmacılara yol göstereceğini düşünerek yapılan yanlışlıklardan bazılarını göstermek yerinde olacaktır.

Hacı Yılmaz'ın

70. *Câilun fi'l-arzı didi zât-ı pâk*
Kıldı hâk îm demî bir rû-yi hâk

şeklinde, Nimet Tohumcu'nun

70. *Câilün fi'l-arz didi ol pâk-zât*
Kıldı hâkim Âdemi bir rû-yı hâk

şeklinde aktardığı beyitindeki "bir rû-yı hâk" ifâdesinin "ber-rû-yı hâk" olması gerektiği gayet açıktır. Dolayısıyla beyitin doğru şekli şöyledir:

Câilun fi'l-ardi didi zât-ı pâk
Kıldı hâkim Âdem'i ber-rû-yı hâk

Nimet Tohumcu şu beyitte de aynı hatayı yaparak "ber-bâlâ-yı sin" (sin -harfinin- üzerine) kelimesini "bir bâlâ-yı sin" (bir sin -harfi- üzeri) olarak okumuştur:

562. *Nokta vaz' olunsa bir bâlâ-yı sin*
Harf iki [ol dem] olur iy ayn-ı şin

Hacı Yılmaz'ın aktardığı,

144. *Sekiz olur hem tabâyığdan işit*
Otuz ikidür o gönül berâyiş it

beyitinde bir gariplik olduğu aşıkardır. Doğrusu

Sekiz olur hem tabâyi'den işit

Otuz ikidür okı gel bir işit

şeklindedir. Beyitteki “oku gel” (لگ و قوا) kelimesinin “o gönül” (لگ و گوگ و ا) olarak okunduğu görülmektedir.

167. *Ya'nî her bir hat heman on altıdür*

Fehm idersen baharsın sen mânadür

beyitinde meşhur deniz-inci mazmununa atıfta bulunan “bahr sensin ma'nâ dür” (رحب رد ین عم نیس نس) cümlesinin Hacı Yılmaz tarafından “bahar sensin mânadür” olarak hatalı okunduğu anlaşılmaktadır.

313. *Müşteri Merih Zühâl Zühre ey yâr*

Hem attârdür mihr u mâh-ı aşıkâr

şeklinde yıldız isimlerinin zikredildiği beyitte, Utarid (دراطع) kelimesinin attardür (دراطع) olarak okunması Hacı Yılmaz'ın dikkatsizliğinden kaynaklanan bir yanlışliktir.

405. *Kim ki bilmez ma'na-i mafsalların*

Boynun urdur kır ayıkla ellerin

beytinin, “Boynun ur dir kır ayakla ellerin” şeklinde okunması gereken ikinci mısramdaki yanlışlığı da aynı nedene bağlayabiliriz.

Nimet Tohumcu'nun aktardığı şu beyite anlam verilememesi de okumada yaptığı yanlışlıktan kaynaklanır:

401. *Hilkate şol kim ki pes bulmaya yol*

Olur ayak emr ile bu kınla ol

Oysa beyit, “boyunlarını vurun” [47/4] ayetinin muhatabı olarak hilkatinin sırrına ulaşamayanlar bahsetmektedir. Dolayısıyla beyitin şu şekilde okunması gerekirdi:

Hilkate şol kim ki pes bulmaya yol

Olur elyak emrile bu katle ol

Hacı Yılmaz'ın aktardığı şu beyitte de bir gariplik olduğu açıkça görülmektedir:

419. *Çûn sezâvâr olmadı ol rahmete*

Misl-i Şeytân lâyık oldu rahmete

Beyitin şu şekilde okunması gerekmektedir:

Çün sezâvâr olmadı ol rahmete

Misl-i şeytân elyak oldı la'nete

Şu beyitteki “Bir kolda” kelimesinin beyit içerisinde yeri olmadığı ve “Bir kavilde” (مدلوق رب) olarak okunması gerektiği de açıktır:

450. *Kun ikidür bâ nokat hem () olur*

Bir kolda hem () yatmışden gelur

Ayrıca beyitte kün (نك) kelimesinin iki harften oluştuğu ve nokta ile üç olduğu söylendiğine göre ilk mısradaki boş bırakılan yerin “se” olması gerektiği de gayet açıktır. Sonuç olarak beyit aslında şöyledir:

Kün ikidür bâ nukat hem se olur

Bir kavilde hem sırr yetmişden gelür

Hacı Yılmaz’ın yaptığı diğer bir ilginç hata şu beyitte karşımıza çıkmaktadır:

497. *Ya’ni elin ayağın yüzün kamu*

Üçer üçer yürüdi ender vuzu’

İkinci mısradaki “yu didi” (یدی دی وی) cümlesinin yürüdi (یدی روی) olarak okunduğu görülmektedir. Oysa beyitte açıkça Hz. Peygamber’in abdest uzuvlarını üçer kere yıkmayı emretmesi ifade edilmiştir.

536. *Gör salât u kâmet ver ez ezân*

Kendü sırrından virür sana nişân

beytindeki, “kâmet u râz-ı ezân” (نادا زار و تاماق) kelimeleri “kâmet ver ez ezân” (تاماق) (نادا زار) olarak okunmuştur ki dikkati çeken bir yanlışlıktır.

550. *İki incüklü Bilâldür âşikâr*

Kim virür bânın ezân leyl ü nehâr

beytinde ise H. Yılmaz’ın okuduğu “bânın ezân” (نادا گناب) terkininin “bang-ı ezân” (نادا گناب) olarak okunması gerektiğini belirtmekle yetinelim.

Nimet Tohumcu’nun okuduğu şekliyle şu beyit hiçbir anlam ifade etmemektedir:

666. *Hilkate yol bulmadı çün ol recîm*

Rahm idün dîvânı sengile kerîm

Beyitte şeytan taşlamaktan bahsedildiğine göre, “rahm” kelimesinin “recm”, “dîvânî” kelimesinin de “dir ânî” şeklinde okunması gerekirdi. Hacı Yılmaz da aynı beyitte “seng ile” kelimesini “seninle” şeklinde okuyarak anlamı ibtâl etmiştir:

669. *Hulkat yol bulmadı çün evvel racîm*
Recm idün dir ânî seninle kerîm

Hacı Yılmaz,

937. *Koya bir kırtâs çün gelen debîr*
Nokta peydâ olur evvel ey delîr

Beytinde de “kilk” (کلک) kelimesini “gelen” şeklinde, “ber-kırtâs”ı “bir kırtâs” şeklinde okuyarak, “Kâtip, kalemi kâğıt üzerine koysa” anlamına gelmesi gereken ilk mısraı “Gelen katip bir kâğıt koysa” anlamına gelecek şekilde aktarmıştır.

Şu beyitlerdeki cehennemliktir anlamına gelen “Dûzehîdir” (ردیخزود) şeklinde okunması gereken kelimenin Hacı Yılmaz tarafından “Rûz-ı Haydar” (ردیخ زور) şeklinde okunmuş olmasını anlamakta gerçekten güçlük çekilmektedir:

694. *Vuslat-ı dîdârdan dûr oliser*
Rûz-ı Haydar sanma mağfur oliser

696. *Rûz-i Haydar rûz-i Haydar rûz-i Hay*
Oku eaznâ mine'n nâr ey ehî

Anlama dikkat edilmediği gibi kafiyeye de dikkat edilmeyerek, “gürûh” (گورگ) şeklinde okunması gerekirken “kerde” (درک) olarak okunan örnekler de Hacı Yılmaz neşrinde birden fazla yerde karşımıza çıkmaktadır:

698. *Âdem u Havva vücudıdır o kuh*
Fehm ider ânî olan nâci kerde

514. *Ahiretdür zinde ol çün enbiya*
Tâ olasın ez-kerde-i evliya

Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın buluşmalarını anlatan şu beyitte Hacı Yılmaz'ın yaptığı yanlışlık, araştırmalarda en fazla karşılaşılan türden olsa gerektir.

699. *Aradılar birbirini buldular*
Anda döndüler yüzüne güldüler

Bir nebze dikkatle “yüzüne güldüler” (رلیدلگ دنوزوی) cümlesinin aslında “özüne geldiler” (رلیدلگ دنوزوا) olduğu görülecektir.

Hayme-i Mîâd ile ilgili şu beyitteki “yâ nedendir” (ردن دن اي) kelimesinin her iki nâşir tarafından da “yandandır” olarak okunması da beyitin siyâkına dikkat edilmemesinden kaynaklanmaktadır:

714. *Yandandır her taraf elli tınâb*
Eyledi Musa nedür buna cevap

Aynı konu çerçevesinde Hacı Yılmaz’ın aktardığı şu beyitteki “Haymerevendür” (ردن ور همي خ) kelimesinin ki anlamsız bir kelimedir, aslında “Haymeye döndür” (همي خ) olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır:

737. *Hayme sensin hayme sensin hayme sen*
Haymerevendür yüzün ey pâk-ı ten

Hacı Yılmaz tarafından aktarılan şu beyitteki “der hâb sen” ve “gark-ı âb sen” kelimelerinin “der hâbsın” ve “gark-ı âbsın” olması gerektiğini, anlamsız bir terkip olan “Felek-i nevha”nın da “Fülk-i Nûh’a” (وحنون كلف) yani “Nûh’un gemisine” olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerektir:

790. *Sen özünden bî-haber der hâb sen*
Felek-i nevha girmedin ğark-ı âb sen

Durum böyle olunca bir sonraki beyitteki “Cehl-i tavkanında” terkinin de “cehl tûfânında” (هدنن افوط لهج) olması gerektiği gayet açıktır:

791. *Anlamazsan ger seni ez zât-i pâk*
Cehl-i tavkanında olursun helâk

Hemen akabindeki şu beyitteki Hızır olması gereken kelimenin de Hazır olarak okunmuş olması da metnin anlamsız hale gelişini büsbütün arttırmaktadır:

792. *Hazır iken sen teşne olmak ey civân*
Ayb ola aç aynını Hakdan utan

İki beyit sonra gelen şu beyitteki “düşmana pâ” kelimesinin anlamsızlığını, bunun aslında “düşme be-pâ” (ابب همشود) yani “ayağa düşme” olduğunu söyleyerek giderebiliriz:

794. *Morde olmak İsa’ya olmaz revâ*
Kadrini bil cevher ol düşmana pâ

Hacı Yılmaz’ın okuduğu şekliyle şu beyitte bir gariplik olduğu açıkça görülmektedir:

1036. *Bî amel olan ziyân iyler ziyân*
Âkıbet hûr u cemil olur inan

Garâbet, hor ve utanan anlamına gelen “hor u hacîl” (لجج و روح) kelimelerinin, hûri ve güzel anlamına gelen “hûr u cemîl” (لجج و روح) olarak okunmasından kaynaklanmaktadır.

1050. *Sîyi se harfi şevkim idrâk ider*

Ma'rifet suyuyla kalbin pâk ider

beytinin ilk mısramdaki “sîyi se”nin otuz üç anlamına gelen “si u se”, “şevkim” olarak okunan kelimenin de “şu kim” (مكوش) olması gerektiğini belirtmekle yetinelim.

Son olarak, eserin yazıldığı ay hakkında bilgi veren

1053. *Hem Cemâze'l-Evveli ey kân-ı cûd*

Mâhîdür buldı evâsıtta vucûd

beyitindeki “Cemâze'l Evveli” şeklinde bir terkip olmadığını bunun “Cemâziye'l Ūlâ” (ىلوالى ذامج) olması gerektiğini, “mâhîdür” kelimesinin “balıktır” anlamına geldiğini, oysa bunun “mâhîdir” şeklinde okunması gerektiğini söylemekle yetinelim. Nimet Tohumcu da “mâhîdur” kelimesini “mâhî idi” şeklinde okuyarak aynı hatayı yapmıştır.

Elbette, yapılan metin neşrindeki okuma hataları bu kadar değildir ancak, mevcut her bir yanlış göstermek, eseri yeni baştan neşretmekten daha zor olacaktır. Bu nedenle yanlış okunan kelimelerden bir kısmını, parantez içinde beyit numaraları ve doğru şekilleri olmak üzere örneklendirmek isabetli olacaktır.

Hacı Yılmaz'ın neşrinden örnek olarak: Ferahdür (7, Fer'idür), elvâh-ı unkin (19, elvâh-ı ışkun), hârdür (30, hûrdur), gerdekâr/kerdekâr/ferdekâr (41, 49, 91, 126, 142, 214, 225, 490, 783, 789, 910, 958, 984, 996, kirdgâr), cümle (68, 79, 82, 86, cümel), hefte (84, 85, 534, 780, 816, hifdeh), sarah/serâh (202, 220, 221, 236, 237, 759, 780, 842, 856, sûrâh), çarîde/çârde/çarde (39, 151, 184, 224, 275, 382, 387, 490, 619, 625, 779, 781, 782, 817, 916, 974, 980, 1016, çârdeh), istihvan/istihvân (271, 272, 278, 279, üstühân), kenc (308, 1018, genc), Dırızai/Dırâzei (341, 464 der-izâ-yı), mülâyın (346, melâik), ögöne (355, önüne), hordevân (395, hurde-dân), diyû/diyu (408, 476 dîv), kemân (138, 430, 437, 461, 463, 864, 953, 1044, gümân), ne felek (477, noh felek), Merde (458, morde), mesihazededür (460, mesihâ zindedür), meje (489, müje), keşt (498, 732 geşt), tâb-ı mâhi (505, tâ-be-mâhî), berûn (534, bîrûn), tâbiyâ (741, tâ-be-pâ), beştür (679, bîşter), şakka (708, 711, 713, 715, 717, şukka), kencine (767, gencine), bîş u kîm (887, bîş u kem), huyûd (934, hod), sîr (971, seyr), hald (986, huld), uyûr (986, ubûr), pîmüberdem (995, peyemberdim), terâvic (1022, terâvîh), kenz-i nân (1023, kenz-i fân), ligâ (1032, 1033 likâ), âleh (414, ilâh), görmiyedür (401, görmeyiserdir), çıkmıyaya (1037, çıkmayiser), söyliyeye (1044, söyleyiser), ir gördi (421, 903 irgürdi) kelimeleri zikredilebilir.

Nimet Tohumcu'nun neşrinde de dirdi budur (79, dördü birdür), tûnun (85, hutûtun), der-ezâ-yı/der-azâ-yı (103, 460 der-izâ-yı), şehvâr (192, şehsuvâr), Ka'beyle (220, ka'bile), beş on (229, pistân), izziyle (262, addeyle), renk (265, reg), sekiz (265, sinir), menzile (265, mağzile), gün (279, kevn), Zât Hudâ haddür (289, Zât-ı hod vâhiddür), pes be-pû (319, pes bu), itdügüm (344, itdi kim), sûri (364, sûdi), beciddür (364, bî-haddür), hefde/heftdeh/heftde/Fazl (382, 533, 909, 948, 966, 972, hifdeh), âhir (428, âhar), feyz-i lâ-yenâm (440, Fazl-ı lâ-yenâm), gün (441, kün), hem-cinân (461, hem-çünân), maksûr (467, maksûd), recül (484, ricl), tâ be-mâhî (503, tâ be-mâhî), gündüzünden (507, kendözünden), deyu (508, div), ol kadem Habeş (539, ol kavm-i Habeş), müezzindür salât (545, müezzin der-salât), kimün (644, giymek), â dimek (653, evmek), devr (690, dûr), göre (693, gürûh), bûy-ı Hak (696, be-sû-yı Hak), eyâ (729, aya), bâ cüz'-i (732, be-eczâ), heftâd rû (738, heftâd u do), hasar (800, hazar), bî-hazar (809, bî-hatar), otuz iki nokta ez sende (857, otuz iki nutk izâsında), oldı gence (984, olduğunca), tüyün (1030, topun) gibi kelimeler hatalı okunmuştur.

Hacı Yılmaz neşrini, hangi nüshadan hareketle yaptığını belirtmediği için hazırladığı metni orijinal nüshayla karşılaştıramadık. Bununla birlikte, Nimet Tohumcu'nun okuduğu Atatürk Üniversitesi'ndeki nüshayı incelediğimizde, müstensihin de birçok kelimeyi, yukarıda maddeler halinde gösterdiğimiz nedenlerle hatalı yazdığını görüyoruz. Son olarak söz konusu nüshadaki müstensih hatalarından örnekler vererek bu bahsi noktalayalım:

Bâyile (82, yâ ile), Fazl heft (84, hifdehdür), hâl mahal (102, hâl u mahal), Oldı unsurdan bu kere bist o heşt / Ba'd-zân gel bist o heşt pâ vü çâ vü heşt (109, Oldı unsurdan bu dört kez bist o heşt / Ba'd-ez-ân gel bist o heşt bâ çâr heşt), lîk (137, itsen), nutk-ı fehîm Hak'dan (179, nutk-ı Hak femden), hem ikidür (183, hem bî ikidür), on hat (197, on dört hat), fehîm (203, fem), beyân (216, benân), yigirmidür (216, yigirmi sekizdür), çârdeh (217, çâr), on iki iken (233, on iki kez), kuhl derdiyle gözine (239, kuhldür dil gözine), âkibetü'l müttakîn (244, âkibet li'l müttakîn), hem (267, her), eylerdi (275, eyler dir), göz kaş (277, zülf ü kaş), vücûda kâinât (285, vücûd-ı kâinât), Küll olmuş ol eşyâda zinde nihân (287, K'olmuş ol eşyâ derûnunda nihân), her biri oldı yedi (295, hem yeri oldı yedi), andan bahr u ber (305, ender bahr u ber), üç yüz altmış dört burûc (319, Üç yüz altmışdur derec), der ey (336, der izâ-yı), ile (360, eyleye), ey (371, ez), âzîne (387, âyîne), derd-i âlem (411, der dü âlem), hû-Mesîhâ (456, çün-Mesîhâ), yedi (481, dedi), Hatt-ı ârız anfikası oldı bular (486, Hatt-ı ârız anfeke ser oldı bir), Gör salâti kâmeti râz-ı ezân (535, Gör salât u kâmet u râz-ı ezân), Beyne'l âlemîn (641, beyne'l alemeyn), sol (655, tûl), peserine (655, sırrı ne), ki (662, giy), hatt-ı ârızdur (678, hatt-ı ârızdan), meşûm (689, hem şûm), Âdem u Havvâ hûr dîdâr göre / Fehm ider ânı olan nâcî göre (693, Âdem u Havvâ vücûdidür o kûh / Fehm ider ânı olan nâcî gürûh), Cell urûkun sırrıdır hem kırk kişi (699, Çil hurûfun sırrıdır hem kırk kişi), binâsın (704, pehnâsın), ma'zûr (714, ma'dûd), hatt-ı inânun (734, hatt u benânın), çünân (737, çahâr), Derki (773, dürr gibi), hatt degül (850, hatt-ı küll),

pes (851, sinn), sultan resûlün (870, sultân-ı rusûlün), birdür (877, berter), bir kara taş (882, 928, ber kırtâs), Zât-ı kün (883, zât iken), şükûf (884, şigerf), pes (895, beş), nutfe (934, nokta), nokta nokta (943, lafz-ı nokta), çâr heft (948, hifdeh), ez eger (954, aranz), elli (964, iki), nüsha-i nûr (990, 1001 nüsha-i nev), heybeti (1000, hestî-i).

V. KAYNAKÇA

- TOHUMCU, Nimet (2002): Misâlî'nin Kitâb-ı Manzûme-i Feyznâme-i İlâhî mesnevîsî, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı.
- USLUER, Fatih (2009): Hurufilik, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- YILMAZ, Hacı (2000a): "Feyznâme-i Misâlî Gülbaba" Hacı Bektaş Veli Dergisi, 15, 95-105.
- YILMAZ, Hacı (2000b): "Feyznâme-i Misâlî Gülbaba" Hacı Bektaş Veli Dergisi, 16, 165-174.
- YILMAZ, Hacı (2001): "Feyznâme-i Misâlî Gülbaba" Hacı Bektaş Veli Dergisi, 17, 115-137.